

Костицький Михайло Васильович,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України, член-
кореспондент НАПН України;
Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

КОРУПЦІЯ ЯК ІМАНЕНТНА РИСА СОЦІУМУ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЇЇ РІЗНОВИДИ

Сакраментальне питання «що є корупція» ставиться вже не одне століття, а відповіді – чіткої, ясної і доступної – немає. Воно не виникало і не могло виникнути у східних деспотіях, але в демократичних полісах стародавньої Еллади та республіканського Риму спалахувало періодично і, як наслідок, могло викликати острах, вигнання (остракізм), матеріальні санкції, позбавлення посад, навіть переведення в рабський стан або спричинення смерті.

На протязі тисячоліття Середніх віків в Європі при монархічній формі правління та домінування церкви в духовній сфері про корупцію не йшлося. Лише після американської і французької революцій реалізація девізу «свобода, рівність, братство» та виникненні республік проблема корупції знову вийшла на авансцену історії. За реальні чи надумані корупційні дії не один француз пішов на гільйотину.

Напевно, під впливом французької рецепції римського права та запозиченні цього французького досвіду проблема корупції стала актуальною в другій половині XIX ст. і в таких монархічних державах, як Німеччина, Австро-Угорщина, Росія.

У зв'язку з розвитком капіталізму у цих країнах та супроводжуючої її деградацією моралі та падінням етичності корупція досягла небачених висот. Соціалістичні і більшовицькі перевороти в європейських країнах привели до влади політичні режими, які максимально придушили корупцію.

Але за діалектичними принципами придушення корупції зовні сприяло проникненню її в середину. Так, крах комунізму в Європі та СРСР викликаний у значній мірі моральною деградацією, корупцією, переродженням у середині комуністичних партій.

Разом з капіталізмом у постсоціалістичні країни та держави - колишні республіки СРСР прийшла й корупція у великих масштабах. Соціальні причини корупції у цих країнах (у тому числі й в Україні) полягають у стресовому, часом травматичному зломі соціальних стереотипів етичних норм, моралі взагалі, неможливості в короткі терміни докорінно змінити законодавство, острах людей перед змінами, інертність мислення та поведінки, патерналістські очікування

від держави як рудимент психології, виробленої при соціалізмі. Переважна більшість населення колишніх соціалістичних країн, особливо СРСР, не розуміло і не сприймало законів ринку (видається, що і тепер ситуація суттєво не змінилася).

За таких умов невеликі групи людей досить, консолідовані корпоративними, кримінальними, етнічними, релігійними традиціями і звичаями скерували свої зусилля на захоплення об'єктів індустрії, торгівлі, сфери послуг. Поки українська еліта творила політичні партії та інші суб'єкти громадянського суспільства, за місця в парламенті, уряді, місцевій виконавчій владі боролися між собою підприємливі авантюристи та звичайні шахраї. Вчорашні торгаші, спекулянти, злочинці і т.п. «підприємці» прибрали до рук власність українського народу і вже з третього скликання Верховної Ради стали купувати місця у парламенті, інших гілках влади. Революційні події, зокрема, «помаранчева» та «революція гідності» призупиняли процес пограбування держави, але частина з тих «революційних активістів», які прилучились до зазначених подій із власних амбітних або корисливих мотивів, з часом навіть захопили лідерські місця. Ці «активісти» (котрі, як правило, представляли будь-які політичні партії відповідно до поточної кон'юнктури) поступово опанували контроль над виконавчою і законодавчою владою, а основним інструментом такого опанування була і є корупція. Тому для частини чиновників боротьба з корупцією є нічим іншим, як фікцією, своєрідною боротьбою з фантомом. Тобто сучасна плутократична та олігархічна «еліта» України, яка завдяки корупційним методом претендує сьогодні на роль «народовладдя», неспроможна не лише подолати корупцію, але хоча б більш-менш ефективно з нею боротися.

Очевидно, що корупція є явищем соціальним, моральним (аморальним), психологічним і в останню чергу – правовим. Спроба подолати корупцію лише правовими засобами, зокрема, шляхом прийняття жорстких законів і підзаконних актів, створення спеціальних органів без врахування вказаних соціальних, моральних і психологічних факторів не може бути успішною.

Правда, в історії новітньої Української держави був період в часи другого Президента, коли завдяки радикальним організаційним заходам МВС та СБУ на підставі Указу Президента України вдалося збити хвилю організованої злочинності, а в деяких регіонах (Крим, м. Київ) звести її майже до нуля. Це сталося тому, що парламент підтримав Президента, а МВС, СБУ і Генеральну прокуратуру очолювали відповідні керівники. Такі рішучі дії держави викликали на певний час острах і суттєвої зменшення корумпованості в органах влади, а потім все вернулося «на круги своя».

На нашу думку, коли йдеться про корупцію, треба виходити з того, що це соціальне, аморальне, та психологічне, антиправове явище, що має трактуватися як «загальне» по відношенню до «одиначного», яким виступають хабарництво, зловживання владою та перевищення владних повноважень, крадіжка, халатність, розкрадання, злісне ухилення від надання інформації про походження статків тощо.

Тобто як і істина, різновиди деліктів і відповідальність за них конкретні. Іншими словами поняття (дефініція) корупції має залишатися в філософії, етиці, психології, політології, а її різновиди (прояви) мають досліджуватися теоретичною і практичною юриспруденцією для визначення суспільної небезпечності чи шкідливості, складу делікту, обґрунтування відповідальності за нього. Видається, що органи дізнання та слідства МВС, СБУ та прокуратура можуть забезпечити притягнення до відповідальності, а суди встановлювати адекватну відповідальність за окремі різновиди корупційних дій.

Отже боротися з корупцією має весь соціумом, суб'єкти громадянського суспільства, мас-медіа, інформаційні та соціальні сітки, волонтери, правозахисники тощо – боротися як із *соціальним явищем*, а з її конкретними проявами, *тобто конкретними злочинами*, за які передбачено юридичну відповідальність за чинним законодавством – мають займатися правоохоронні органи та суди. Інакше боротьба з корупцією перетворюється на хрестоматійну боротьбу із «вселенським злом», яке є одвічним і є зворотньою стороною добра, яке побороти взагалі не можливо, а можливо тільки витратити на це мільярди державних коштів замість розвитку на ці кошти науки (зокрема, медицини в контексті пандемії), освіти, екології, добробуту. Очевидно, боротьба з корупцією повинна бути синонімом боротьби з певними видами злочинів та аморальних вчинків (виходячи з етимології латинського слова *corruptio*, яке означає «підкуп, продажність; псування, розкладання; розтіління»). Тому в кінцевому рахунку прогноз щодо майбутнього чергової антикорупційної хвилі видається в цілому оптимістичний – при відповідній соціальній трансформації або, наприклад, внаслідок пандемії сам термін з часом трансформується або стане неживим, як це вже неодноразово траплялося в історії з іншими поняттями (термінами) та явищами, які ними позначали.

Костенко Олександр Миколайович,
завідувач відділу Інституту держави і права
ім. В. М. Корещького НАН України, доктор
юридичних наук, професор

ПРО УНІКАЛЬНІСТЬ КОРУПЦІОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Сучасна корупція в Україні – це **КОРУПЦІЯ КРИЗОВОГО ТИПУ**, – вона є породженням глибокої соціальної кризи в Україні! Тому саме по собі НАБУ чи будь-які інші антикорупційні органи (навіть при можливості застосування смертної кари!!!) не здатні подолати цю корупцію, якщо не будуть здійснені соціальні реформи, які підірвуть корінь корупції. Ці реформи мають створити ситуацію, коли **ЧЕСНО ЖИТИ І ПРАЦЮВАТИ СТАНЕ ВИГІДНО!** Як це є тепер, наприклад, у Сінгапурі, Фінляндії, Японії, Німеччині.